

Coroll. Ergo opinari et aestimare non est in nobis, i. e. non pro lubitu possumus aliquid judicare verum vel falsum, certum vel probabile esse; sed pro datis motivis apparentibus necessario percipimus et iudicio adhaeremus.

Propositio 75.

Evidentia objectiva est criterium certitudinis infallibile.

Stat. quaest. Ex praecedentibus sequitur: quoties adest certitudo stricte dicta, toties semper adesse evidentiam, saltem mediatam; — et e converso, quoties adest evidentia, toties semper adesse certitudinem, saltem subjectivam; — quaeritur jam utrum etiam objectiva, — seu utrum in evidentia objectiva habeamus ipsum criterium (*κρίσιον*), i. e. medium discernendi *infallibiliter* omne verum objectivum ab omni falso objectivo. — Respondemus: quoties aderit evidentia, toties eam fore criterium infallibile; non tamen dicimus; circa omnem rem cogitabilem adfuturum istud criterium.

Prob. 1° Evidentia est ipsa res, cum necessitate sui, manifestata menti; a. res ita manifestata non potest aliter esse ac manifestatur; e.

2° Si existit certitudo, debet ultimum ejus motivum esse etiam criterium infallibile; a. existit certitudo, et motivum ejus ultimum est evidentia; e.

Ad maj. Secus semper maneret dubio locus.

Schol. 1^m In his nostris propositionibus evidentia objectiva intelligitur ipsa res (ipsum enunciabile, seu nexus inter subjectum et praedicatum objectivus) se manifestans intellectui ita necessario esse, seu aliter esse non posse; — non vero intelligitur ipsa rei manifestatio seu apparentia; — nec ejus ipsa perceptio; — nec invincibilis propensio quae hanc consequitur, ad adhaerendum sine formidine.

Schol. 2^m Quidam auctores verbis dicunt ut nos, evidentiam esse ultimum fundamentum, et infallibile criterium; — sed re dissentiunt, intelligentes evidentiam, perceptionem illam et invincibilem propensionem. — Nos illam admittimus, at non ut causam motivam, sed solum ut conditionem sine qua non posset mens firmiter adhaerere (cfr. Balmes, filos. fundam.). Ac proinde refutandi sunt illi auctores eodem fere argumento quo instinctus caecus; nam aut cognoscitur hujus propensionis nexus necessarius cum veritate objectiva, sed hoc ex evidentia; aut non cognoscitur, et est caecus instinctus.

Schol. 3^m Ergo si quis quaerat, quonam signo discerni actu reflexo possit, utrum prior actus directus fuerit certus proprie dictae certitudinis, non subjectivae tantum; — R. Etiam tum criterium ultimum est evidentia objectiva (sensu nostro, supra...), non autem invicta illa propensio... *nam*: ex reflexione psychologica invenitur illa propensio, sed non licet concludere nisi ad certitudinem subjectivam; — requiritur reflexio simul psychologica et ontologica, qua invenitur et propensio illa et motivum ejus objectivum, unde possit concludi ad certitudinem proprie dictam.

Objic. 1° Illud non est infallibile certitudinis ultimum criterium, cujus

necessaria cum veritate connexio demonstrari non potest; a. evidentiae...; e. — R. d. maj. si haec connexio non sit per seipsam nota, c; si est..., n. — c. d. min. (sicut lumen solis non debet alio lumine illuminari ut oculo videatur).

Objic. 2° Vera evidentia, non falsa, erit criterium; a. eas distinguere non valemus; e. — R. c. maj. — n. min. (si veritas cum motivis suis objectivis se manifestat!)

Objic. 3° Saltem non constabit num res objective sint nostris ideis, quas de illis habemus, conformes. — R. n. (si recte adhibentur media cognitionis).

Objic. 4° Teste experientia, multi evidentia decepti sunt. — R. d. evidentia immediata, n; mediata, sd. si recte adhibuerunt media cognitionis, n; secus, ac proin per accidens, ob negligentiam, c.

CAPUT III.

DE STATU MENTIS RELATE AD FALSUM, SEU DE ERRORE.

Verum judicare potest mens nostra, et quidem sive cum aliqua haesitatione opinans, sive cum plena certitudinis firmitate. Atque de his dictum est.

Sed posse menti etiam falsum inesse moniti fuimus; quinimo docet experientia non raro homines falsis suis opinionibus firmiter adhaerere, quae firmitas certitudinis speciem imitatur, atque error vocatur. Hujus igitur causas et remedia inquiramus oportet.

Propositio 76.

Erroris objectum est falsitas, sed sub aliqua specie veri proposita.

Notiones. 1) *Error* est status mentis falsitati adhaerentis; — nec potest esse nisi in iudicio, non in simplici idea.

Objectum erroris est ipsum enuntiabile, i. e. ipsa convenientia inter subjectum et praedicatum, quae enuntiari per propositionem vel percipi per iudicium potest.

2) *Objectum erroris* esse falsitatem, i. e. enuntiabile falsum, probari non debet, est enim in ipsa definitione; — sed probandum est, mentem, nisi illi falsum sub aliqua saltem veritatis specie proponatur, judicare falso, et huic iudicio adhaerere, non posse.

Prob. Proprium objectum intellectus (i. e. ratio quae movet intellectum ad iudicandum, et ad adhaerendum) est veritas, non falsitas; a. nulla potentia potest moveri ad actum, nisi ad actum proprium (i. e. circa objectum proprium), vel saltem qui proprius videatur; e.

Objic. 1° Voluntas potest imperare intellectui; e. sicut alia, potest et hoc imperare, ut erret ubi falsitas apparet sub specie falsi. — R. d. ant. ita ut immutetur natura intellectus, n; alias, c; — n. cons.

Objic. 2° Potest voluntas imperare ut errorem ore quis proferat, etiamsi falsitas apparet; e. — R. d. ant. ut ore mentiatur, c; ut mente erret, n.

Propositio 77.

Nullus error est physice necessarius, sed a libera voluntatis motione oritur.

Notiones. 1) Distinguendus est *error materialis*, i. e. adhaesio iudicio falso, sed non major quam ferant motiva; est ergo opinio probabilis tantum falsa; — et *error formalis*, i. e. adhaesio iudicio falso, major quam ferant motiva apparentia; poterit ergo esse etiam certitudo subjectiva.

2) Agimus nunc de errore formali tantum, non de materiali...

3) *Physice necessarius*; ita ut vi suarum facultatum, seu vi naturae suae, homo resistere non possit, et errorem vitare; — admittimus saepe errorem esse *moraliter necessarium*, i. e. tot ac tantas esse difficultates ut homines communiter certo eas non sint superaturi.

4) *A libera voluntate*, ut a causa vera, licet non totali et sola; aliae enim causae concurrunt (cfr. infra).

Prob. 1^a pars (*non necessarius*). Intellectus non necessitatur ad iudicium et adhaesionem, nisi ab evidentia objectiva; *a.* haec falsa esse nequit; *e.*

Ad min. Secus: 1) nullum esset criterium veritatis (cfr. sup.), — 2) homo natura sua determinaretur ad errorem, — 3) fieret legitimus scepticismus.

Prob. 2^a pars (*a libera voluntate*). Nihil potest intellectum movere ad errorem nisi voluntas; *a.* in hoc voluntas est libera; *e.*

Ad maj. 1) *non evidentia, nec ipsum objectum*: nam esset contradictio.

2) *non ipse intellectus*, nam haec facultas non seipsam determinat, sed debet determinari aliunde (v. c. ab objecto).

3) *non alia facultas praeter voluntatem*, nam talis nulla datur cui subiaceat intellectus.

Ad min. Voluntas semper libera est, quoties objectum non evidenter apparet ut omnimode bonum; *a.* falsum nequit evidenter apparere ut omnimode bonum homini *rationali*; *e.*

Schol. 1^m Ex his explicatur quae sint omnes erroris causae, nimirum: species veri... = falsum saltem aliquomodo appareat ut verum.

ob praepudicia, vel ob falsam auctoritatem.

ob confusionem idearum, qua altera alteri inter iudicandum substituitur:

per imaginationem, praesertim associatione phantasmatum (cfr. prop. 36), — per oblivionem, — per terminum ambiguum ex attentionis defectu,

quia mens humana finita.

quia res considerata multiplex.

motio liberae voluntatis, intellectum ad temere iudicandum impellentis:

ob appetitum enuntiabilis, i. e. cupidine ut sit verum.

ob impatientiam suspensionis, i. e. cupidine ut cito certa sit cognitio, nec maneat dubia.

Schol. 2^m *Remedia erroris corrigendi* proinde plana sunt: tollantur erroris causae, et jam errori locus non erit.

CAPUT IV.

DE STATU IGNORANTIAE HUMANAЕ, SEU DE LIMITIBUS RATIONIS.

Alius restat mentis nostrae status relate ad veritatem, ignorantia videlicet, seu carentia omnis iudicii sive veri sive falsi circa aliquam rem. Atque hic de tali statu, si versatur circa veritatem aliquam naturalem, nihil addendum occurrit. Verum si de veritatibus sublimioribus anquirere libeat, disputandum erit utrum tales aliquae veritates sint, quae earum natura, quid et quomodo de illis nostra mens attingere possit et non possit, cur necessaria nobis aliqua sit ignorantia.

Propositio 78.

Sunt quaedam veritates, quae absolute et per se rationis humanae captum superant.

Stat. quaest. 1) Dicunt *rationalistae*, rationis humanae nullos esse limites, sed quidquid est intelligibile, per eam posse inveniri et probari; et quidquid per eam inveniri et probari non potest, non esse verum.

2) *Rationis humanae*: in se spectatae, i. e. vi naturae suae, ita ut agatur de omnibus et singulis hominibus, etiam sapientissimis; non solum de magis vel minus hebetibus.

Notiones. *Captum superant*, seu excedunt, i. e. homo aut terminorum ideam non habet, aut praedicati cum subjecto convenientiam perspicere non valet.

Absolute, i. e. homo naturalibus suis mediis nullo modo potest eas percipere; — *secundum quid* perciperet, si non cum certitudine, vel non clare, sed probabili opinione, vel suspitione tantum attingeret.

Per se, i. e. vi naturae suae, — non solum *per accidens*, i. e. ob aliquam difficultatem quae exercitium facultatum impedit, v. c. de numero stellarum.

Prob. Homo naturaliter cognitionem habet Dei, et spirituum, et simplicium, non intuitivam, sed factitiam tantum discursivam; *a.* ex cognitione factitia discursiva non possunt deduci omnes veritates quae pertinent ad subjectum; *e.*

Ad maj. Experientiae nostrae non subjacet Deus, spiritus, simplicia, directe, sed solum eorum effectus, ex quibus ratiocinando concludimus ad ipsam eorum existentiam et essentiam, repraesentatam per notas alienas, analogas.

Ad min. Faciendo analysim ideae quam de talibus habemus, invenimus notas quas ipsi per ratiocinium composuimus; *a.* istae nec sunt propriae, nec completae et adaequatae; *e.*

Schol. Afferuntur saepe alia duo argumenta:

1) Intellectus humanus est finitus, nec ergo potest infinite multas veritates cognoscere; *a.* intellectus divinus est infinitus, ac proin infinite multas veri-

tates cognoscit; *e.* — *Sed R.* Hoc probat intellectum humanum non posse simul omnes veritates cognoscere, *c*; etiam tales esse veritates ut nec singulae ab homine viribus naturalibus attingi possint, *n.* (nisi probatum aliunde sit, existere objectum aliquod infinitum, quod ipsum nunc quaeritur).

2) Etiam in rebus naturalibus, plurimae sunt veritates quae intellectus humanus non attingit; *e.* a fortiori in rebus supernaturalibus. — *Sed R.* Hoc probat in supernaturalibus posse dari veritates nondum cognitae, sicut neque omnes naturales adhuc sunt cognitae, *c*; etiam dari debere de facto, quae non possint attingi, *n.*

Propositio 79.

Veritates illae quae sunt supra rationem humanam, non possunt dici contra rationem esse.

Prob. 1° Contra rationem est ea propositio in qua evidenter percipitur repugnantia inter subjectum et praedicatum; — supra rationem ea in qua non evidenter percipitur convenientia inter subjectum et praedicatum; — *a.* haec non sunt idem; *e.*

Prob. 2° Ex eo quod aliquid mente humana attingi nequit, non sequitur quod a mente alia superiore non possit attingi; — *a.* si mens alia potest illud attingere, jam repugnare nequit cum principiis rationis analyticis, quae eadem sunt pro omnibus mentibus; *e.*

Propositio 80.

Veritates quae supra rationem sunt, possunt esse materia doctrinae a revelatione divina procedentis.

Notiones. 1) *Revelatio* est testimonium Dei, docentis vel testantis, i. e. dogmaticum vel historicum.

2) *Revelatio* potest objectum habere: veritatem quam aliunde homo naturaliter cognoscere posset; — vel veritatem quam homo naturaliter invenire quidem non potuisset, sed quam semel revelatam intelligere valet. — vel mysterium proprie dictum, i. e. veritatem quam homo naturaliter nec invenire potuisset, nec etiam revelatam intelligere potest.

Stat. quaest. De his omnibus affirmamus in propositione; sed magis explicite agimus de ultimis, ob majorem difficultatem.

Prob. Causa cur illae veritates non possent revelari, esset aut ex parte Dei (qui non posset homini suam cognitionem manifestare), aut ex parte hominis (qui non valeret illas veritates accipere); *a.* neutrum potest admitti; *e.*

Prob. min. 1 part. (ex parte Dei). Deus est infinite sapiens et infuiste potens; *e.* et cognoscit plurima media apta ad manifestandam suam cognitionem, et potest ea media adhibere; *e.*

Prob. min. 2 part. (ex parte hominis). Impossibilitas esset aut quia generatim ex testimonio nihil novi posset homo addiscere, aut quia circa istas

veritates terminorum non habet ideam propriam, aut quia nexum inter subjectum et praedicatum non percipit; *a.* horum nihil valet; *e.*

ad min. per part. a) Generatim ex testimonio: cfr. supra, de testimonio humano, quae a fortiori de testimonio divino valebunt.

b) Ideam propriam et intuitivam terminorum non habens, potest tamen, ope revelationis, aliquam sibi factitiam eorum sed veram ideam componere, v. c. de gratia sanctificante, de existentia accidentium in Eucharistia sine substrato.

c) Quod nexum inter subjectum et praedicatum non intelligat, efficit tantum ut motivum intrinsecum non percipiat cur sit verum, non autem ut ob motivum extrinsecum non percipiat quod sit verum, v. c. trinitas personarum in una singulari natura, — unitas personae in duplici natura.

Coroll. Ergo repugnat quidem ut istae veritates opponantur principiis metaphysice certis; sed non repugnat ut opponantur principiis physice certis, nam haec hauriuntur ex ordine naturali.

Objic. 1° Nos modum assequi non possumus quo Deus revelet. — *R. d.* non possumus determinatum modum assignare, *tr*; in genere varios modos possibiles, *n.*

Objic. 2° Ambigua et incerta res est revelatio. — *R. d.* per se, *tr*; concrete, spectata sapientia Dei revelantis, atque ejus fine obtinendo, *n.*

Objic. 3° Plures falsis imaginationibus decepti sunt. — *R. d.* invincibiliter, *n*; secus, *tr.*

Propositio 81.

Certi esse possumus mediatae revelationis a Deo factae.

Notiones. *Revelatio* est *immediata* pro illo cui directe per seipsum Deus loquitur; — est *mediata* pro illis quibus non Deus per seipsum, sed ad quos prophetam suum mittit, quo mediante illis loquitur.

Stat. quaest. 1) Illum cui Deus immediate loquitur, posse certum esse de revelatione sibi facta, est clarum satis ut non probetur, nam tenetur Deus ob suam sapientiam media apta eligere.

2) Agitur in thesi de certitudine proprie dicta, quam alii homines possint habere de facto revelationis alicui immediate factae.

Prob. Ut aliquis reddatur certus de aliquo facto, satis est ut motiva habeat sufficientia ad illud cum evidentia extrinseca credendum; *a.* talia suppetunt motiva circa factum mediatae revelationis; *e.*

Ad min. 1) De hoc facto, sicut de omni alio facto, inspiciendum est quantae sit auctoritatis testimonium hominis affirmantis, et:

2) Hic *speciatim* (quia ordinario testis erit unus, vel pauci tantum, et quia agitur de facto extraordinario et minus facile admittendo) attendendum: *a)* utrum ex aliqua passione moveatur testis ad fallendum (sed hoc in *concreto constet*, non in *abstracto* concludatur *feri posse*); — *b)* utrum etiam cum damno

suo testetur; — *c*) utrum suum testimonium factis supernaturalibus (miraculis, prophetiis) confirmet; — *a*. haec omnia haberi possunt, et a Deo sapiente et provido sufficienter suppeditantur, ubi opus est; *e*.

Coroll. Clarum est, nec jam probandum, revelatione, ubi haec certo constat facta fuisse, exhiberi motivum certitudinis proprie dictae, et quidem summi gradus, de veritate revelata; nam testis Deus est sapientissimus veracissimus.

Objic. Certitudo non est sine evidentia; *a*. nulla est evidentia in rebus a Deo revelatis (praesertim mediate); *e*. — *R. d. maj.* sine evidentia sive intrinseca sive extrinseca, *c*; sine intrinseca tantum, *n*. — *c. d. min.* non intrinseca, *c*; non extrinseca, *sd.* in immediate revelatis, *n*; in mediate, *sd.* per se, *tr*; sub Deo provido, *n*.

Propositio 82.

Revelatio divina est hominibus absolute necessaria ad cognitionem veritatum supernaturalium; sed etiam ad cognitionem veritatum aliquarum naturalium utilis est et relative necessaria.

Notiones. *Utile* est id quod faciliorem reddit finem obtinendum; — *necessarium* est id sine quo finis obtineri non potest; — *absolute necessarium*, sine quo omnino non potest; — *relative necessarium*, sine quo natura sua quidem potest, sed de facto, ob adjuncta et difficultates, certo non obtinebitur.

Stat. quaest. 1) Pro veritatibus supernaturalibus dicimus revelationem esse absolute necessariam omnibus et singulis hominibus; — pro naturalibus, esse relative necessariam generi humano collective sumpto, non singulis hominibus.

2) Veritates istae naturales, eae sunt maxime quae ad vitam moralem et socialem spectant, nec ita primariae sunt ut a sensu communi percipiantur, sed sunt conclusiones jam paulo remotiores. — *Cfr. S. Thom. 1 p. q. 1. a. 1.*

Prob. 1^a pars (supernaturalium). Veritates supernaturales eae sunt, quas homo naturae suae viribus acquirere non potest (analisi, vel experientia); *a*. ad tales veritates cognoscendas nullum superest aliud medium praeter revelationem; *e*.

Prob. 2^a pars (naturalium... utilis). Utile est quod juvat ad cognoscendum citius, communius, certius; *a*. circa aliquas veritates, revelatio...; *e*.

Ad min. 1 part. (citius). Tales veritates sola ratione non nisi multo labore, pluribus disputationibus, multis praesuppositis cognitionibus attinguntur; *a*. his opus non est ubi revelatio illas clare proponit; *e*.

Ad 2 part. (communius). Plurimi homines vel ingenio non pollent satis acuto, vel studiis non satis exercentur, vel aliis occupationibus distinentur, vel torpore addiscendi impediuntur; *a*. haec omnia facile supplentur, ubi revelatio...; *e*.

Ad 3 part. (certius). Posito praesenti generis humani statu, debilitate humanae mentis, multae ex his veritatibus diu incertae manent, et difficilis est circa illas certitudo; *a*. per Dei testimonium facile fiunt certissimae; *e*.

Prob. 3^a pars (relative necessaria) 1° Difficultates modo dictae, tantae sunt, ut moraliter certum sit multo majorem partem hominum illas non superaturam, ac proin illas veritates ignoraturam esse; *a*. haec est relativa necessitas; *e*.

Prob. 2° De facto, experientia constante, etiam inter praestantissimos philosophos extra revelationem: 1) pauci illas veritates cognoverunt, — 2) et quidem imperfecte et incerte, — 3) nec potuerunt alios docere et persuadere, ob defectum auctoritatis, sanctionis, et claritatis rationum; *e*.

Objic. 1° Revelatio, utpote supernaturalis, est naturae indebita; *a*. hic affirmatur esse moraliter necessaria; *e*. moraliter debita. — *R. c. maj.* — *d. min.* per se, *n*; propter defectum alterius adjutorii naturalis, *sd.* quod per eam simpliciter compensatur, *n*; quod superabundatur, *c*.

Objic. 2° Mystera aut sunt veritates, aut non; *a*. si primum, revelatio non est necessaria nec utilis; si secundum, est absurda; *e*. — *R. d. maj.* aut veritates naturales, aut supernaturales, aut non, *c*; secus, *n*. — *ad min. 1 part. d.* si naturales: revelatio non est absolute necessaria, *c*; nec relative necessaria, nec utilis, *n*. — *ad 2 part. d.* si supernaturales: non utilis ad cognoscenda mysteria intime, *c*; ad apprehendenda quoad terminos, licet non quoad essentiam, *n*.